

Наталія Гордуз,

методист кабінету дошкільної та початкової освіти,
Закарпатський інститут післядипломної
педагогічної освіти
(м. Ужгород)

Nataliya Horduz,

Methodist of Preschool and Primary Education,
Transcarpathian Institute of Postgraduate Education
(Uzhgorod)

УДК - 378.046-021.68:373.3**ПЕРЕПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ****RETRAINING OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS: STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS IN THE REORGANIZATION OF HIGHER EDUCATION**

Статтю присвячено актуальним питанням перепідготовки вчителів початкових класів, вказано на проблеми та перспективи їх розв'язання в умовах реорганізації вищої школи.

Ключові слова: вчитель початкових класів, післядипломна освіта, перепідготовка вчителя.

This article is devoted to topical issues of training primary school teachers are the problems and prospects in their resolution of the reorganization of higher education.

Keywords: primary school teacher, graduate education, retraining of teachers.

Статья посвящена актуальным вопросам переподготовки учителей начальных классов, указано на проблемы и перспективы их разрешения в условиях реорганизации высшей школы.

Ключевые слова: учитель начальных классов, последипломное образование, переподготовка учителя.

Постановка проблеми. Глобальні зміни, що відбуваються у світовому суспільстві і, зокрема, в українському потребують істотних змін у системі освіти, принципах, формах і методах організації навчально-виховного процесу, як то розробки і впровадження сучасних освітніх технологій навчання та виховання. В нашому випадку – інтерактивної технології. Одним із стратегічних завдань сучасного реформування школи є її переорієнтація на особистісний розвиток учнів.[2, с.101]

Питання вимог до вчителя як провідної, керуючої ланки навчально-виховного процесу не є новим і пов'язано в літературі з визначенням ролі вчителя в суспільстві, соціальною функцією. Його досліджували мислителі й педагоги минулого (Г. Сковорода, К. Ушинський, Л. Толстой, Н. Крупська, С. Макаренко та ін.) і сучасності (В. Беспалько, І. Бех, В. Бондар, С. Бондар, В. Загв'язінський, І. Зязюн, Л. Коваль, О. Комар, І. Дичківська, С. Литвиненко, Н. Павленко, Д. Пащенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоева, І. Шапошнікова та ін.).

Водночас зазначені дослідження не охоплюють усіх питань професійно-педагогічної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Так, недостатньо вивченим залишається аспект психолого-педагогічної підготовки вчителів початкових класів. У своїх працях О.Я. Савченко підкреслює, що в основі формування вчителя повинна лежати особистісно орієнтована модель освіти, і цей процес повинен забезпечуватися органічною єдністю психологічних, педагогічних і методичних знань, а головною ознакою навчально-виховного процесу у вищому закладі освіти має бути системність. Інші дослідження в основному присвячені аналізу професійно-педагогічної підготовки вчителя початкових класів на різних історичних етапах. Здійснений аналіз практичної професійної діяльності вчителів початкових класів свідчить, що вони не завжди підготовлені до творчого розв'язання навчально-виховних завдань; ще дотримуються авторитарного стилю керівництва навчально-виховним процесом, мало сприяють розвитку індивідуальності кожного учня. Це значною мірою зумовлено тим, що професійно-педагогічні знання, яких набувають майбутні вчителі, не становлять єдиної системи, що функціонує в реальній практичній діяльності вчителя, вони нерідко існують як рядоположні.

Мета статті – вказати на проблеми, які виникають у вчителів початкових класів у процесі проходження ними курсової перепідготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суспільство зацікавлене в тому, щоб відібрати з величезного досвіду, нагромадженого за багатовікову історію людства, найцінніше, необхідне для засвоєння молодим поколінням, щоб різними шляхами, а головним чином – через школу і вчителя, транслювати його у свідомість молоді. Призначення вчителя – бути ланкою у передаванні різнобічного суспільного досвіду, а отже сприяти

соціальному прогресові. В процесі навчання педагог передає вихованцям пізнавальний досвід, допомагаючи опанувати знаряддя праці – досвід трудовий, а організовуючи взаємини у процесі діяльності людини – моральний, комунікативний.

Свого часу В. Сухомлинський писав [7], що працю вчителя ні з чим не можна ні порівняти, ні зіставити. Ткач уже через годину бачить плоди своєї роботи. Сталевар через кілька годин радіє з вогненного потоку металу. Хлібороб, сіяч через кілька місяців милується колосками і жменю зерна, вирощеного в полі... А вчителеві треба працювати роки, щоб побачити предмет свого творіння, буває минають десятиріччя і ледве-ледве починає позначатися те, що ти замислив... Учитель зобов'язаний – перед суспільством, перед батьками – працювати тільки правильно, тільки добре...

Професійна діяльність учителя надзвичайно відповідальна. Як зауважує І. Зязюн: «Педагог має справу з конкретними людьми: дітьми свого класу, школи, іншого закладу, проте його завдання не лише особистісне, а й суспільно зумовлене – підготовка підростаючого покоління до активної участі в житті суспільства. Чому суспільство змушене відкривати школи, тримати армію вчителів? Для того, щоб нові покоління могли включитися у різні сфери життя (розвивати науку, мистецтво, виробляти продукцію, поширювати досвід). Саме тут, в освіті, у згорнутому вигляді діти проходять попередній шлях людства і засвоюють ті результати, яких воно досягло впродовж тисячоліть».

С. Гончаренко, намагаючись висвітлити функції і роль вчителя в різних суспільствах, пише: «Учитель в широкому суспільному значенні – мислитель, громадський діяч, який формує погляди й переконання людей, допомагає їм знайти свій шлях у житті. Учителем часто називають людину, чия мудрість і життєвий досвід залишили глибокий слід у розвитку окремої особистості та її долі. В педагогічному, більш вузькому й безпосередньому, значенні учитель – це спеціаліст, який проводить навчальну й виховну роботу з учнями в загальноосвітніх школах різних типів. В Єгипті, Вавилоні та інших державах стародавнього Сходу учителями були жерці. У Стародавній Греції учителями ставали вільнонаймані громадяни. У Римській імперії учитель був державним чиновником, який призначався від імені імператора. В середні віки обов'язки учителя виконували священники, монахи, а пізніше в містах – наймані особи. Діяльність сучасного вчителя включає навчання й виховання учнів у школі, класне керівництво, проведення позакласної роботи, зв'язок з батьками і пропаганду педагогічних знань. Підготовка учителя в Україні здійснюється в університетах, педагогічних інститутах і педагогічних училищах».

Запитаною ця проблема є в післядипломній підготовці вчителя, що відповідає специфіці сьогодення, суспільним потребам держави взагалі, і потребам особистості зокрема, які б ґрунтувалися на новій філософії освіти, на принципах демократизму і міжособистісного діалогу. Сучасна модернізація системи педагогічної освіти передусім передбачає оновлення аксіологічних і технологічних підходів у післядипломній підготовці майбутніх учителів, і вчителів початкових класів зокрема, до професійної діяльності.

Аналізуючи сучасний етап розвитку професійної педагогічної освіти, Л. Коваль наголошує на необхідності вдосконалення системи підготовки майбутніх учителів початкової школи, і пов'язує з потребою суспільства в особистості педагога гуманного, дитино-центрованого, який має розвинене педагогічне мислення, здатний до перетворювальної, конструктивної діяльності, фахової мобільності. Такий педагог може вільно орієнтуватися в педагогічних інноваціях, користуватися засобами інформаційно-комунікаційних технологій, глибоко розуміти потреби й умови функціонування початкової освіти. Реалізація зазначених проблем безпосередньо вимагає посилення практико-орієнтованого характеру навчання [3].

І. Пальшкова в контексті практико-орієнтованого підходу акцентує увагу на необхідності формування педагогічної культури майбутніх учителів початкових класів, до складових якої відносить когнітивний компонент (система знань про цілі, призначення способи реалізації педагогічної діяльності в системі початкової освіти, дитину як об'єкта і суб'єкта освітнього процесу, способи використання цих знань у межах гуманістично спрямованої взаємодії учасників навчально-виховного процесу); діяльнісно-поведінковий компонент (система культуровідповідних дій педагога, його поведінки, навичок регулювання дій і вчинків усіх учасників педагогічного процесу); ціннісно-орієнтаційний компонент (система моральних орієнтирів, настанов і мотивів, що визначають гуманістичну спрямованість дій учителя на забезпечення в освітньому середовищі природних прав і свобод, інтересів кожного учня та інших учасників педагогічного процесу) [5].

Очевидно, що головним питанням порядку денного при такій післядипломній підготовці педагогів є опанування ними умінь і навичок розвитку і саморозвитку особистості, що значною мірою вирішується шляхом упровадження у навчання інститутів післядипломної освіти інноваційних технологій, інноваційної організації.

Для досягнення цієї мети вчителю необхідно знати сутність інноваційних педагогічних технологій, можливість і доцільність застосування кожної з них у навчальному процесі початкової школи, специфіку їх застосування в залежності від вікових і особистісних особливостей учнів. Серед найактуальніших технологій сьогодення є інтерактивні, якими мають оволодіти педагоги у процесі післядипломної підготовки і перенести їх на пласт початкової школи. Вчителі-початківці мають свідомо і професійно застосовувати індивідуальні, колективні, ігрові і дискусійні форми інтерактивних технологій у навчально-пізнавальній діяльності молодших школярів, чергувати і поєднувати їх з різними видами навчання для досягнення найкращих результатів.

Дослідження І.Беха доводять, що «нове педагогічне мислення, що яскраво проявляє себе в інноваційній навчально-виховній діяльності, як свідчить реальна освітня практика, не є психологічно безболісним процесом для педагогічного співтовариства. У ньому спостерігається явище дії антиінноваційних бар'єрів, які гальмують нову педагогічну орієнтацію і подолання яких виступає професійно важливою задачею. Так, за даними спеціально проведених досліджень, лише 40 % молодих учителів мають високий рівень розвитку здатності долати антиінноваційні бар'єри, а 57 % нечітко виявили таку здатність. Як свідчать дослідницькі результати, 37 % молодих учителів відчувають страх перед можливими труднощами нововведень у своїй професійній діяльності» [1]. Дієвим способом подолання таких антиінноваційних міркувань є система підготовки учителів початкової школи до інноваційної діяльності при проходженні перепідготовки. Важливою ланкою у післядипломній підготовці вчителів є змістове забезпечення.

Зміст післядипломної підготовки вчителів до інтерактивного навчання у професійній діяльності розробляється відповідно до її основної мети – сформулювати особистість вчителя-інноватора – і містить у собі інформацію, яку слухачі засвоюють у вигляді понять і уявлень.

Інформація – одне із загальних понять науки; у широкому розумінні – нові відомості про навколишній світ, що отримує людина в результаті взаємодії з ним. Останнім часом це поняття широко використовується в усіх галузях науки, зокрема у філософії, психології, педагогіці, соціології, лінгвістиці. У психології і педагогіці – це зміст будь-якого повідомлення, дані про щось, що розглядається в аспекті передачі у часі та просторі. Щоб акцентувати увагу на суттєвому змісті інформації, часто використовують термін «семантична інформація», тобто інформація, яка має певний сенс, що можна зрозуміти й інтерпретувати за допомогою природної мови в процесі людського спілкування. Пошук, обробка, засвоєння та застосування інформації є основою для формування знань, умінь і навичок студентів під час навчання.

Знання – особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, що характеризується усвідомленням їх істинності. Їх відбито у поняттях, судженнях, умовиводах, концепціях та теоріях. Знання виконують важливі соціальні функції, які: а) матеріалізуються в певні технічні пристрої, технологічні процеси і служать виробництву; б) перетворюються особистістю на переконання й є керівництвом до практичної дії.

Знання, які передаються шляхом цілеспрямованого навчання, мають бути, насамперед, науковими. Невід'ємними якостями справжніх знань є їх систематичність, усвідомленість, осмисленість. Будучи складовою світогляду людини, вони значною мірою визначають її ставлення до дійсності, моральні погляди і переконання, вольові риси особистості, характер. Вони є одним із джерел нахилів та інтересів людини, необхідною умовою розвитку здібностей та обдарувань.

Поняття – одна з форм мислення і знання, в якій відображаються загальні суттєві властивості предметів й явищ об'єктивної дійсності, загальні взаємозв'язки між ними у вигляді цілісної сукупності ознак. Утворення понять є складним процесом, в якому людиною застосовуються порівняння, аналіз і синтез, абстрагування, ідеалізація, узагальнення й умовиводи. Ознаки, що складають сутність поняття, становлять його зміст. Поняття є знаряддям пізнання істини. Важливою умовою успішного засвоєння понять є така організація діяльності людини, при якій формування поняття відбувається в процесі його практичного застосування до відповідного матеріалу. Планомірне педагогічне керівництво розвитком тих, хто навчається, на основі врахування їхніх психологічних якостей на різних етапах засвоєння веде до формування вже в молодшому шкільному віці понять, що глибоко розкривають відповідну частину дійсності.

Уявлення – збережений і відтворюваний у свідомості чуттєво-наочний образ раніше сприйнятих предметів чи явищ дійсності. В основі уявлень лежить актуалізація мнемічних (минулих) слідів у мозку людини, минулий досвід, попередні сприймання та відчуття. Вони є тісно пов'язаними з мовленням. Розрізняють уявлення пам'яті й уявлення фантазії. Уявлення виконує пізнавальну та регулятивну функції. Воно пов'язано з минулою, теперішньою і майбутньою діяльністю людини. Виняткове значення має розвиток уявлень у процесі навчання та виховання.

Засвоєння слухачами змісту інтерактивної технології відбувається у процесі навчання їх психолого-педагогічних та методичних дисциплін. Крім цього, з ними дуже тісно пов'язані всі ті фундаментальні та інші дисципліни, що стосуються пізнання людини, колективу, суспільства, а також проблем керівництва ними. Саме вони сприяють опануванню слухачами необхідними знаннями, формуванню в них навичок і вмінь взаємодії з учнями та впливу на них.

Для прикладу, основою формування цього аспекту готовності вчителів до здійснення інтерактивного навчання можуть бути: окремі цикли дисциплін у вищому педагогічному навчальному закладі; фахові предмети, спрямовані на досягнення цієї мети; види навчальних занять (лекції, семінарські, практичні заняття) тощо [2, с.156].

Г. Кравченко, досліджуючи освоєння вчителями педагогічних інновацій в умовах внутрішньо-шкільної науково-методичної роботи, виокремлює наступні педагогічні умови ефективності освоєння вчителями початкової школи освітніх нововведень: інноваційне навчання функціонує як цілісна система завдяки розробці та реалізації відповідної технології, оптимально включеної у внутрішньо-шкільну науково-методичну

роботу; метою інноваційного навчання визнано становлення вчителя як суб'єкта педагогічних нововведень на основі впровадження технології «культивування»; інноваційне навчання спрямоване на підвищення професійної компетентності вчителів початкових класів шляхом освоєння методології, теорії та технології особистісно зорієнтованого навчання й виховання; інноваційне навчання ґрунтується на принципах діяльнісного підходу і передбачає застосування системи педагогічних задач, змістом яких є освітні нововведення в початковій школі, і які подаються у логіці їх поетапного ускладнення [4, 15-16].

Спроектвана на міжпредметній, міждисциплінарній основі підготовка може забезпечити реальне засвоєння студентами змісту і методології інтерактивного навчання і додати підготовці вчителів до професійної діяльності нових якостей, визначеності та цілеспрямованості.

Урахування цього компоненту змісту післядипломної підготовки вчителів до застосування технології інтерактивного навчання має важливе значення у процесі визначення ефективності діяльності ІППО.

Зміст операційного компоненту визначається наявністю у вчителя початкових класів умінь застосовувати у своїй професійній діяльності інтерактивні форми і методи навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів, послідовно і ефективно запроваджувати всі елементи технології. Він відображає визначені нами раніше проєктивно-конструктивні, комунікативні та дидактично-організаційні вимоги до підготовки студентів. Наявність цього компонента в структурі готовності студентів до застосування інтерактивного навчання у початковій школі дозволяє підвищити загальний інноваційний професійний потенціал учителя початкових класів, оскільки необхідні вміння і навички застосування інтерактивних форм і методів роботи дозволяють ефективніше розв'язувати задачі використання й інших складових інноваційного навчання, виховання і розвитку молодших школярів.

В організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів учителям необхідно враховувати особливості змісту навчальних предметів початкової школи, особливості методики навчання дітей 6-10-річного віку. А також володіти методикою проведення інтерактивних технологій та інтерактивних вправ. Крім того, застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі ІППО, навчання ним студентів дозволяє вчителю, спираючись на принцип оптимальної взаємодії, поєднувати різні вправи інтерактивної технології (індивідуальну, колективну роботу, навчання у грі, участь у дискусії) і працювати в напрямку формування учнівського колективу та розвитку індивідуальності кожного учня. Це, у свою чергу, підвищує ефективність навчально-пізнавальної діяльності учнів, підвищує якість знань, сприяє успішній соціалізації молодших школярів.

Оскільки підготовка студентів ІППО до професійно-педагогічної діяльності складається з процесів навчання, виховання, розвитку, психологічної підготовки і самовдосконалення, у кожному з яких виділяються особливі методи, способи, форми та засоби, які можуть бути властивими і відносно самостійними щодо цілісного феномену – процесу підготовки до застосування інтерактивного навчання молодших школярів. Відтак, не лише зміст, але й методика їх використання в системі післядипломної підготовки вчителів є специфічними. Ця методика зумовлена основними концептуальними положеннями, цілями та завданнями процесу післядипломної підготовки до запровадження інтеракції у навчання молодших школярів. Постійна рефлексія із студентами (слухачами), засвоєння у вигляді знань, умінь та навичок сприяють у кінцевому рахунку опануванню вчителями всією сукупністю методів, прийомів та форм організації інтерактивного навчання. Оскільки без забезпечення такого опанування вчителі не зможуть здійснювати інтерактивне навчання на практиці, воно має розглядатись як ще одна складова змісту підготовки до такої діяльності.

Висновки. Таким чином, теоретичний аналіз дав можливість визначити й обґрунтувати сучасну післядипломну підготовку вчителів до здійснення інтерактивного навчання у початковій школі. У сукупності зміст, форми і методи навчання характеризують післядипломну підготовку вчителів до здійснення інтерактивного навчання як педагогічного процесу, який можна і необхідно цілеспрямовано організувати, керувати, досягаючи при цьому необхідних результатів.

1. Бех І.Д. Психологічні механізми сходження до особистості до духовних цінностей / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. -- 2011. -- № 2. -- С. 37--44.
2. Комар О.А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій: теоретико-методичні аспекти : монографія / Ольга Анатоліївна Комар. -- Умань : РВЦ Софія, 2008. -- 332 с.
3. Коваль Л. В. Становлення та розвиток професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах України / Л. В. Коваль // Зб. наук. праць БДПУ (Педагогічні науки). – Бердянськ: БДПУ, 2009. – № 2. – С. 3–8.
4. Кравченко Г. Ю. Освоєння вчителями початкової школи педагогічних інновацій в умовах внутрішньошкільної науково-методичної роботи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. Ю. Кравченко. – Кривий Ріг, 2003. – 22 с.
5. Пальшкова І. О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи: практико-орієнтований підхід: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. О. Пальшкова. – Одеса, 2009. – 44 с.
6. Скоробогатова М. Р. Подготовка учителей начальных классов в условиях реформирования системы образования в Украине / М. Р. Скоробогатова // Наука і освіта. – 2010. – № 7. – С. 228–232.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / Василь Олексійович Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. -- Т. 3. – 156 с.